

ה'יהדות באמריקה

יונתן ד' סרנה

מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל

יונתן ד' סרנה

היהדות באמריקה

יונתן ד' סרנה

היהדות באמריקה

תרגמה מאנגלית

אביבה גורן

מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל
ירושלים

Originally published in English under the title
American Judaism
by Jonathan D. Sarna
Copyright © 2004 Yale University

המערכת המדעית
פרופ' ירחמיאל כהן (יו"ר), פרופ' דוד אסף, פרופ' אלברט באומגרטן, צבי יקותיאל,
פרופ' ג'רמי כהן, פרופ' שמואל פיינר, ד"ר אמנון רוזנקרנצקיין
מרכז המערכת: מעין אבינרי-רבהון

התקין והביא לדפוס: יצחק כהן

ספר זה ראה אור בסיוע
משרד החינוך, התרבות והספורט
The American Jewish Committee's Dorothy and Julius Koppelman Institute
on American Jewish-Israeli Relations
Lucius N. Littauer Foundation
Brandeis University

מסת"ב x-206-227-965 ISBN
מספר קטלוגי 185-522 Catalogue No.
© כל הזכויות שמורות למרכז זלמן שזר, תשס"ה
© Copyright by The Zalman Shazar Center, Jerusalem
Printed in Israel, 2005

אין להעתיק או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו, בשום צורה ובשום אופן, אלקטרוני או מכני,
לרבות צילום או הקלטה, ללא קבלת אישור בכתב מהמוציא לאור.
סדר ועמוד ממוחשב: מרכז זלמן שזר
לוחות: מכון האופסט שלמה נתן; הדפסה: דפוס גרפית בע"מ, ירושלים

לאהרן יהודה ולאה לביאה

בנינו יהיו ערבים שלנו

מדרש תנחומא, ויגש, ב

תוכן העניינים

9	פתח דבר
13	הקדמה למהדורה העברית
15	מבוא
22	פרק ראשון: ראשית ההתיישבות
49	פרק שני: המהפכה ביהדות אמריקה
76	פרק שלישי: איחוד ופילוג
140	פרק רביעי: שני עולמות ביהדות אמריקה
204	פרק חמישי: תרבות משנה החרדה לקיומה
263	פרק שישי: התחדשות
339	סיום: יהדות אמריקה על פרשת דרכים
357	נספח: אומדנים של האוכלוסייה היהודית באמריקה
359	תאריכים משמעותיים בהיסטוריה של היהדות באמריקה
371	רשימת קיצורים
372	הערות
421	ביבליוגרפיה נבחרת
457	מפתח

פתח דבר

העובדה שספר זה יוצא לאור היא כשלעצמה נס משמים. ב־1999, כשכתב היד כבר היה בשלב מתקדם של הכנה, אובחן אצלי סרטן הושט. בהמשך עברתי טיפולים כימיים, הקרנות וניתוח קשה, וכנגד כל הסיכויים נשארתי בחיים. לפיכך, תודותי הראשונות נתונות לרופאים, לאחיות, לקרובי המשפחה, לחברים ולעמיתים אשר עזרו לי להתמודד עם המבחן הקשה הזה, ובמיוחד לד"ר מייקל ג'קליטש, ד"ר דייוויד קלסון, ד"ר אנדראה נג, ד"ר מייקל רבין, ד"ר נחום וישניאבסקי, צוות האחיות בבית החולים בריגהם ורומנס, חברי קהילת 'שערי תפילה' בניוטרון, עמיתי באוניברסיטת ברנדייס, ולחברי הקו הפתוח לשיחות על סרטן הושט המוכר בשם "EC Group". אמונתם המשותפת זוכה לאישור בספר הזה, אשר בין דברים רבים אחרים גם מוכיח כי יש חיים אחרי הסרטן.

מעבר לכך, הספר מייצג את שיאו של העניין המתמיד שיש לי מזה יותר משלושים שנה בתולדות יהדות אמריקה, נושא שעורר את סקרנותי לראשונה בבית הספר התיכון. לאורך כל הדרך שיחק לי המזל להיות תלמידם של חוקרים מובילים בתחום בברנדייס ובייל, ובהם: מארשל סקלייר, ליאון ג'ק, בן הלפרין, מורטון קלר, קתלין גיילס קונזון, סידני אהלסטרום ודייוויד בריון דייויס. בקיץ 1977 פגשתי לראשונה את בכיר ההיסטוריונים היהודים האמריקנים, יעקב רדר מרכוס, ומאז ועד היום האחרון לחייו הארוכים, ב־1995, הוא שימש לי כמורה ויועץ. במשך תקופה ארוכה גם ישבנו כעמיתים בחבר המורים של ההיברו יוניון קולג', המכון היהודי ללימודי הדת בסנינסטי. הן פרופסור אהלסטרום והן פרופסור מרכוס עודדו אותי לכתוב ספר זה. שניהם סברו כי ההיסטוריה של הדת של היהודי האמריקני הונוחה במשך זמן רב מדי. אני ניגש למחקר על יהדות אמריקה מנקודת המבט של אדם המכיר את הנושא לפני ולפנים. כל חיי הייתי מעורב בפעילותם של מוסדות יהודיים אורתודוקסיים, קונסרבטיביים ורפורמיים, ואני מקיים קשרי משפחה וידידות קרובים עם אנשים מכל קשת החיים היהודיים, מהאורתודוקסיה החרדית ביותר ועד החילוניות הקיצונית ביותר. לכן, כאשר אני כותב על יהדות אמריקה, אני כותב על עולם שאני מכיר מהיכרות אישית. בה בעת, חיי עברו גם בתוך עולם האקדמיה, עולם שלתוכו גולדתי כבנו של פרופסור, ועולם שלשמחתי אני ממשיך להיות בו. בספר זה, כמו בכל כתבי, ניסיתי לאזן בין המחויבות הרגשית החזקה שיש לי ליהדות לבין המחויבות להיות שקול מאוד בעבודתי המחקרית.

ספריות וארכיונים רבים סייעו לי במחקרי במשך השנים. תודה מיוחדת לספריית

אוניברסיטת ברנדייס, המשמשת עתה בית לספרייתו הפרטית של יעקב רדר מרכוס; לספריות ההיברו יוניון קולג' בסניסיני ובירושלים; לאגף היהדות שבבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים; למרכז יעקב רדר מרכוס בארכיון היהודי האמריקני שבסניסיני; למרכז הלאומי לסרטים יהודיים באוניברסיטת ברנדייס; ולחברה ההיסטורית היהודית אמריקנית, שבעבר שכנה בברנדייס ועתה היא חלק מהמרכז להיסטוריה יהודית שבניו יורק.

במהלך השנים קיבלתי מספר רב של מענקים ומלגות שסייעו לי במחקרי. תודה מיוחדת למועצה האמריקנית של חברות המחקר, לוועדה האמריקנית יהודית, לקרן לילי, לקרן הויכרון לתרבות יהודית, לקרן הלאומית לתרבות יהודית, לקרנות הנאמנות על שם פו ולקרן שויאר, שתמיכתה (במספר מקרים בפרויקטים שמטרתיהם היו אחרות) אפשרה לי לחקור קבצים של ההיסטוריה היהודית אמריקנית שאלמלא כן לא הייתי מבין. הקתדרה על שם יוסף ה' ובל ר' בראון באוניברסיטת ברנדייס, ובמיוחד קרן שהוקמה על ידי לארי ונסי גליק כדי ללוות קתדרה זו, סייעו לי עד בלי די במהלך השנים ועזרו לממן את הכנת הספר הזה לדפוס, כמו גם את הזמנת התמונות. הכתיבה עצמה החלה בסיוע מלגה למוזיאוניברסיטאות שהוענקה לי על ידי הקרן הלאומית ללימודים הומניים ב-1996. את חלק הארי של הספר השלמתי בירושלים, שם היה לי הכבוד לקבל שוב מלגה מקרן המלגות על שם ליידי דייזיס. לאחרונה, מענקים נדיבים מקרן לוסיוס נ' ליטאוור ומהמכון על שם דורותי ויליס קופלמן ליחסי יהדות אמריקה-ישראל של הוועד היהודי-אמריקני אפשרו את הוצאתו לאור של ספר זה בישראל בתרגום עברי בד בבד עם הופעתו בשפה האנגלית.

פרקים אחדים מספר זה הושמעו לראשונה כהרצאות. נהניתי מאוד להרצות חלקים מהפרק הראשון, הדין ביהדות בתקופה הקולוניאלית, מעל דוכן בית הכנסת טורו שבניופורט, בית הכנסת העתיק ביותר של אמריקה, בכנס על "היהודים והתפשטות אירופה מערבה" מטעם ספריית ג'ון קרטל בראון. חלק מהפרק הופיע בדפוס בספר הכנס, בעריכת פאולו ברנדיני ונורמן פיירינג, והוא מודפס כאן ברשות ובנוסף מתוקן. חלק גדול מהפרק גם הופיע כמסת מבוא לקטלוג המפואר של דייזיד ל' ברקוויסט, שיצא לאור בהוצאת אוניברסיטת ייל תחת השם "מאיר מייס: צורך יהודי בניו יורק הקולוניאלית" (2001). השתמשתי בחלקים מפרקים אחרים בהרצאות על שם סמיואל פאליי להיסטוריה אמריקנית 2002, שהושמעו באוניברסיטה העברית, ובהרצאות אחרות באוניברסיטה העברית, באוניברסיטת תל-אביב, באוניברסיטת בר-אילן ובאוניברסיטת חיפה. אני מעריך את ההערות המועילות הרבות שהעירו מארחי וקהל המשתתפים בהזדמנויות האלה.

חברים ועמיתים רבים הקדישו זמן שחסכו מעבודתם המדעית כדי לקרוא את עבודתי ולהשמיע הערותיהם. דינה אשטון, ג'ון בטלר, קימי קפלן, נעמי וו' כהן, סטיוון מ' כהן,

ג'י' מ' איידלמן, אלי פבר, רוזמרי פבר, סילווייה ברק פישמן, אליסון פליק, ג'יין קמנסקי, אלי לדרהנדלר, ריב-אלן פרל, עוזי רבהון, דייוויד סילברקלנג, אלן סמית', הולי שניידר, לאנס סוסמן ובת' ונגר, כל אחד מהם קרא פרק או יותר והעיר הערות חשובות. זהבה כהן וסוון גלור עזרו לי באיסוף התמונות, בהכנת הרשימה הביבליוגרפית ובמלאכת העריכה, ושיפרו בכך את הספר במובנים רבים. ריין ארפ סייע בהכנת אחת המפות. בני, אהרן י' סרנה, סרק במומחיות תמונות רבות, שאלמלא כן אולי לא היו מופיעות בספר. סטיבן בייס, צ'רלס ליבמן, פמלה נדל, דייל רוזנגרטן, סטיבן וייטפילד ושלושה קוראים אלמונים מטעם הוצאת אוניברסיטת ייל קראו את כל כתב היד והעירו את הערותיהם, וחסכו לי בכך הרבה אי-התאמות וטעויות. ואם עוד נשארו כאלה, הן כמובן אחריותי הבלעדית.

אוניברסיטת ברנדייס הייתה ביתי האקדמי לכל אורך הפרויקט הזה. נשיאה יוצא הדופן, יהודה ריינהרץ, ועמיתי הנכבדים במחלקה ללימודי היהדות והמזרח התיכון תמכו בי ועודדו אותי באופן מיוחד. תודה מיוחדת לאן לורנס, מוזיקרנו האקדמית, ולסגניתה ג'ניפר קובני. הארכיון היהודי אמריקני על שם יעקב רדר מרכוס, שיש לי הכבוד לשבת בראש מועצת יועציו ועורכיו האקדמית, סייע לי גם הוא בהתמדה. אני מודה במיוחד למנהלו הכללי, גארי פ' זולה, ולארכיונאי הבכיר, קווין פרופיט, על שהושיטו לי עזרה בהזדמנויות כה רבות. אני חב תודה גם למכון ליהדות זמננו באוניברסיטה העברית, שבו לימדתי במהלך שנת השבתון שלי, ולמכון פרדס בירושלים, שבו רעייתי ואני לימדנו כאורחי קרן בלאושוטיין.

אוניברסיטת ייל הוכיחה נדיבות וסבלנות יוצאות דופן ועזרה לי מאוד במהלך הכנת הספר הזה. צ'רלס גרנץ' רכש את כתב היד בעבור ייל והיה מופת לאורך רוח והבנה כשהייתי זקוק להם. לאריסה היימרט קיבלה את הספר בירושלם, טיפחה אותו והציעה הצעות רבות הקשורות בעריכתו שנוקפו לזכותי. היידי דאוני, קיית קונדון ואחרים הפליאו בהפיכת כתב יד גולמי לספר מוגמר ונאה.

ואחרונים חביבים, אני מודה למשפחתי. רעייתי, רות לנגר, קראה והעירה על כל פרק עם הופעתו, הקשיבה לתגליותי האחרונות והאמינה שאזכה לראות בהשלמת המלאכה גם בימים שאני לא הייתי כל כך בטוח בכך. הוראי, חמי וחמותי, ומשפחות סרנה, הורוביץ, אהרון ולנגר המורחבות, העניקו לי תמיכה מוסרית, אהבה רבה, ובידור שהיה כה נחוץ כדי להסיח את דעתי מהמחקר. ילדי, אהרן ולאה, הבינו עד כמה ספר זה חשוב לי ועזרו בדרכים אין ספור, והם עדיין משתאים נוכח הקסם שהנושא מהלך עלי. בין אם הם מודעים לכך בין אם לאו, אהרן ולאה מייצגים למעשה את תרומתי המוחשית ביותר לעתיד יהדות אמריקה. להם אני מקדיש ספר זה, באהבה.

הקדמה למהדורה העברית

הרב יצחק אוחנה, אשר שימש כממונה על ענייני אישות וגזיר ברבנות הראשית בירושלים, קבל בשנת 2003 על מורכבותה של יהדות אמריקה. בהביעו צער על קיומן של תת־קבוצות דתיות כה רבות באמריקה, אפילו בקרב האורתודוקסים, אמר: "אילו הנשיא בוש היה ממנה רב ראשי ליהדות אמריקה חיי היו קלים בהרבה".¹

התמיהה שחש הרב אוחנה אינה יוצאת דופן כלל ועיקר. מנהיגים יהודים בישראל ובאירופה תוהים פעמים רבות מדוע הדת היהודית בתפוצה היהודית הגדולה ביותר בעולם היא מורכבת ושונה בצורה כה מרגיזה. מדוע אין ליהדות אמריקה סמכות דתית מרכזית כלשהי כמו רב ראשי? מדוע התנועות הקונסרבטיבית והרפורמית הן בעלות נוכחות כה בולטת ביהדות אמריקה בעוד שהאורתודוקסיה קטנה יחסית? מדוע יהודים אמריקנים כה מעטים מזדהים כחילונים? מדוע בתי הכנסת באמריקה כה שונים אלה מאלה, גם כשהם שייכים לאותה תנועה דתית?

הספר הזה, ההיסטוריה המקיפה הראשונה של יהדות אמריקה שהופיעה אי־פעם בעברית, מתייחס לשאלות אלה ולרבות נוספות. הוא פותח לקורא העברי צוהר ליהדות שהיא שונה בנקודות חשובות מאוד מזו של ישראל: יהדות שהתפתחה בארץ שבה דת ומדינה הן ישויות נפרדות בחוק, שבה בתי כנסת מתחרים אלה באלה ב"שוק חופשי" דתי, שבה עקרון הוולונטריות שולט בכל הדתות ושבה הכיתתיות בסגנון הפרוטסטנטי היא הנורמה הדתית.

יש להניח שחלקים רבים בספר הזה ידברו באופן ישיר ללבו של הקורא העברי. ראשית, הספר נותן לקוראים הזדמנות להבין כיצד ומדוע יהדות אמריקה – יהדותם של יותר מארבעים אחוז מיהודי העולם כיום – התפתחה כפי שהתפתחה, ומדוע היא כה שונה מהדת המאורגנת הנהוגה במדינת ישראל.

שנית, הספר מנסה לקדם בקרב הישראלים מודעות גדולה יותר להיסטוריה היהודית האמריקנית ולחיי יהודי אמריקה. תוכנית הלימודים הנהוגה בבתי־הספר התיכוניים בישראל כמעט שאינה מלמדת את התלמידים דבר על מצבה של יהדות אמריקה בעבר ובהווה, ואפילו האוניברסיטאות אינן מעניקות לנושא הזה את תשומת הלב הראויה. לימוד חייהם של יהודי אמריקה – בעבר ובהווה – הוא נושא חשוב מכדי שיסבול מהזנחה כה מצערת.

הספר **היהדות באמריקה** סוקר את ההיסטוריה של הדת היהודית באמריקה על פני תקופה של שלוש מאות וחמישים שנה. הוא עוקב אחר החיים היהודיים באמריקה מראשיתם בתקופה הקולוניאלית ועד לימינו אלה ומשיב על השאלות: כיצד השפיעה התרבות האמריקנית – פרוטסטנטית בעיקרה וקפיטליסטית – על הדת היהודית ועל התרבות היהודית? כיצד עיצבו יהודי אמריקה את קהילותיהם ואת אמונתם בעולם החדש?

יונתן סרנה, חוקר מובהק של היהדות באמריקה, מגולל את סיפור מאבקם של יהודים, קבוצות ובודדים, להישאר יהודים ועם זאת להיות גם אמריקנים. תולדות חיי הרוח והדת של יהודי אמריקה הן סיפור של התבוללות ותחייה, של אובדן אמונה ומציאתה מחדש, והן מוגשות בצורה דינמית ועדכנית. זהו ספר בסיסי לכל מי שמתעניין בחיים היהודיים באמריקה ובחיי הדת והרוח בפרט.

יונתן סרנה הוא פרופסור להיסטוריה יהודית אמריקנית באוניברסיטת ברנדייס. חיבר וערך למעלה מעשרים ספרים שעניינם ההיסטוריה של יהדות אמריקה, והוא מכהן כהיסטוריון הראשי של המוזיאון הלאומי להיסטוריה יהודית-אמריקנית.

הספר זכה בשני פרסים: **"Jewish Book of the Year" award by the Jewish Book Council**; **"The Saul Viener Prize" from the American Jewish Historical Society for the Best Book in American Jewish History 2004.**

0 01850000522 7
185-522 דאנאקוד